

ไทดำ: วัฒนธรรมการใช้ผ้าจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญา สู่ความร่วมมือในบริบทใหม่

Tai Dam: The Culture of Textile Usage from Identity and Wisdom
to Contemporary Design in a New Context

ประกาศร สุคนธมณี¹

Prapakorn Sukonthamane

E-mail: SUKONTHAMANE_P@su.ac.th

วรุษา อูตระกูล²

Varusa Utara

Received: October 20, 2024

Revised: May 15, 2025

Accepted: May 20, 2025

¹รองศาสตราจารย์ ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา คณะมนุษยศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Associate Professor, Applied Art Studies, Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาศิลปะการออกแบบเชิงวัฒนธรรม คณะมนุษยศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Assistant Professor (Ph.D.), Culture-Based Design Arts Ph.D., Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ไทดำ: วัฒนธรรมการใช้ผ้าจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาสู่ความร่วมมือในบริบทใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาอัตลักษณ์การแต่งกาย ลวดลายผ้าและวัฒนธรรมการใช้ผ้าจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ไทดำ จังหวัดนครปฐม และจังหวัดราชบุรี 2) ออกแบบและนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาและต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย และ 3) เผยแพร่องค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้าทอชาติพันธุ์ไทดำ โดยศึกษาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม ผลการวิจัยพบว่า 1) ชาติพันธุ์ไทดำมีการสืบทอดองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมการใช้ผ้าที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น โดยทางรูปธรรมพบว่าการทอผ้าขึ้นลายแดงโมโดยใช้สีดำเป็นพื้นหลัก สลับลายทอขวางด้วยเส้นสีฟ้าอ่อนหรือสีขาว การปักปะและการตัดเย็บละเอียดประณีต ทางนามธรรมพบว่าลวดลายและสีเส้นในผืนผ้ามีความหมายแฝงแทบทั้งสิ้น เป็นการสื่อถึงวิถีชีวิต ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ และการดำรงอยู่ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยการใช้ผ้าในพิธีกรรมสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ 2) ภาพลักษณ์ใหม่จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้ผสมอัตลักษณ์ดั้งเดิมเข้ากับแนวคิดการออกแบบร่วมสมัย โดยการปรับขนาด สัดส่วน และรูปแบบของลวดลายให้เหมาะกับการใช้งานในบริบทใหม่ ต่อยอดด้วยการเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยจากเครื่องแต่งกายสู่ของใช้ของตกแต่งบ้านในชีวิตประจำวัน เช่น พรมปูพื้น หมอนอิง เบาะรองนั่ง และกระเป๋าแบบต่าง ๆ อีกทั้งยังปรับใช้เทคนิคการผลิตที่เหมาะสมกับวิธีการทอและตัดเย็บแบบดั้งเดิม และ 3) เผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์จากผืนผ้าชาติพันธุ์ไทดำในภาพลักษณ์ใหม่เป็นองค์ความรู้จากภูมิปัญญาด้วยการจัดแสดงนิทรรศการเป็นการกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงาน เปลี่ยนมุมมองการใช้ผืนผ้าให้มีความร่วมสมัย

คำสำคัญ : ไทดำ อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา ร่วมสมัย บริบทใหม่

Abstract

The research titled “Tai Dam: The Culture of Textile Usage from Identity and Wisdom to Contemporary Design in a New Context” is a qualitative research with objectives to: 1) study the identity of traditional attire, textile patterns, and cultural textile usage derived from Tai Dam ethnic wisdom in Nakhon Pathom and Ratchaburi provinces; 2) design and present a new image through product development from traditional wisdom and innovation into contemporary products; and 3) disseminate cultural heritage knowledge of Tai Dam ethnic textiles. This study examines both tangible and intangible aspects. The research findings reveal that: 1) The Tai Dam ethnic group has continuously transmitted knowledge of textile culture with distinctive identity. Tangible aspects include black-based "watermelon pattern" sarongs with alternating horizontal blue or white stripes, and intricate embroidery and tailoring techniques. Intangible aspects show that patterns and colors in textiles carry implicit meanings, reflecting lifestyle, ancestral spirit beliefs, and the life cycle from birth to death, with textile usage in ceremonies reflecting the relationship between human and spiritual worlds. 2) New product images combine traditional identity with contemporary design concepts by adapting the size, proportion, and pattern formats to suit new contexts, transforming clothing into home decorative items and everyday products such as floor rugs, cushions, seating pads, and various bag styles, while integrating production techniques compatible with traditional weaving and tailoring methods. 3) Creative works from Tai Dam ethnic textiles have been exhibited in a new image as products and decorative items, disseminating heritage knowledge through exhibitions that inspire creativity and change perspectives on textile usage toward contemporary design.

Keywords: Tai Dam, Identity, Wisdom, Contemporary, New Context

บทนำ

วัฒนธรรมการทอผ้าเป็นภูมิปัญญาหนึ่งที่ทุกชุมชนในประเทศไทยสามารถทำได้แต่ละมีเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละแหล่งชุมชน ซึ่งในแต่ละชุมชนมีกรรมวิธีในการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้า อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่สวยงามแตกต่างกันออกไป เอกลักษณ์ที่สำคัญและเห็นชัดถึงความแตกต่างของแต่ละแหล่งชุมชน แต่ละชนเผ่า นั่นคือเครื่องแต่งกาย การแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์สามารถบ่งบอกความเป็นชาติพันธุ์ การดำรงอยู่ของวัฒนธรรม ประเพณีที่ยาวนาน สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ชาติพันธุ์ไทดำหรือไทยทรงดำก็เช่นกัน มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ชัดเจนทั้งการแต่งกาย วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นภูมิปัญญาแต่ดั้งเดิม ตั้งแต่ก่อนการย้ายถิ่นฐานมายังประเทศไทย และกระจายตัวไปหลายพื้นที่ในเขตภาคกลาง โดยเฉพาะอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และเริ่มโยกย้ายถิ่นฐานไปยังจังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดราชบุรีเรื่อยมา ซึ่งในทุกพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานยังคงฝังรากวัฒนธรรม ภาษา ประเพณี ความเชื่อ ที่รับแบบแผนมาจากถิ่นฐานเดิม และบางโอกาสอาจปรับใช้ควบคู่กับวัฒนธรรมไทยตามยุคสมัยเรื่อยมา โดยพื้นที่วิจัยและกลุ่มตัวอย่างเป็นพื้นที่ในเขตจังหวัดนครปฐม 10 แห่ง และจังหวัดราชบุรี 1 แห่ง ความสำคัญต่อการศึกษาและพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมของชาวไทดำกล่าวคือ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างเข้มแข็ง มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าและการแต่งกายแบบดั้งเดิม อีกทั้งยังมีประวัติการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนาน ก่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ นอกจากนี้ชุมชนไทดำในพื้นที่ทั้งสองจังหวัดมีศักยภาพสูงในการรักษา พัฒนาและต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม ด้วยความพร้อมของกลุ่มทอผ้าและหัตถกรรมที่เข้มแข็ง รวมถึงการมีเอกลักษณ์เฉพาะในการทอผ้าและลวดลายที่คล้ายคลึงกัน สะท้อนให้เห็นถึงการสั่งสมองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีคุณค่า และด้วยทำเลที่ตั้งของกลุ่มไทดำในจังหวัดนครปฐม ห่างจากถิ่นฐานเดิมในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และกลุ่มไทดำบ้านหัวเขาจีน

ในจังหวัดราชบุรีเป็นเขตติดต่อกับอำเภอเขาอย้อย เพียงแค่เดินข้ามถนน แต่ทั้งสองแหล่งชุมชนยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชาวไทดำไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ไม่ต่างกัน

เครื่องแต่งกายของกลุ่มไทดำ ไทยทรงดำ หรือไทยโซ่งนั้นเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่มีการใช้ผืนผ้าเป็นหลักสำคัญ มีการแต่งกายในพิธีการหรือพิธีกรรมสำคัญ ด้วยการแต่งกายที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละประเพณี สอดคล้องกับแนวคิดของ Ketthet (2011) ทั้งชุดในชีวิตประจำวัน ชุดในโอกาสพิเศษ เช่น ชุดสำหรับงานแต่งงาน ชุดสำหรับงานศพ หรือการเฉลิมฉลองในวันพบปะสังสรรค์ของกลุ่มลูกหลานไทยทรงดำ ในกลุ่มที่มีวัฒนธรรมไต ไทดำมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์และเรียบง่ายจึงนับได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่มีการแต่งกายแบบดั้งเดิมได้ง่ายกว่ากลุ่มชนอื่น ๆ วัฒนธรรมการใช้ผ้าที่สำคัญ แสดงออกในเครื่องแต่งกายสำคัญของกลุ่มไทดำที่สังเกตและเห็นได้เด่นชัดคือนิยมนุ่งห่มด้วยเสื้อผ่าชุดสีดำ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายทุกชิ้นไม่ว่าหญิงหรือชายล้วนใช้ผ้าสีดำแทบทั้งสิ้น ด้วยสีของชุดที่สวมเป็นสีดำทั้งตัว จึงเป็นที่มาของคำว่า “ทรงดำ” หรือการแต่งกายด้วยสีดำ และตามที่ Nitat Wimonsai (personal communication, July 7, 2021) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งกายที่มีการแบ่งความเป็นเพศชาย-หญิงไว้ อย่างชัดเจน เครื่องแต่งกายของผู้หญิงสำหรับชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ผ้าซิ่น เสื้อกั๊กหญิง และผ้าเปี้ยว ผ้าซิ่น นิยมทอด้วยพื้นสีดำสลับลายทอขวางด้วยเส้นสีฟ้าอ่อน หรือสีขาว คล้ายลายเปลือกเตาโม จึงเรียกผ้าซิ่นนี้ว่า “ซิ่นลายเตาโม” ผ้าซิ่นประกอบด้วยผ้า 3 ส่วน คือ หัวซิ่น ตัวซิ่น และตีนซิ่น นำมาเย็บต่อกัน หัวซิ่นจะเป็นผ้าพื้นสีเดียวกับตัวซิ่นกว้างประมาณ 7-10 นิ้ว เย็บต่อส่วนตัวซิ่นที่ทอด้วยสีดำสลับแถบสีฟ้าหรือสีขาว ในส่วนผ้าซิ่นหรือผ้าถุงของผู้หญิงที่ยังคงมีกระบวนการทอผ้าเป็นของตนเอง ซิ่นด้ายยืนด้วยสีแดง พุงด้ายพุงด้วยสีดำหรือสีน้ำเงินกรมท่า ทอสลับกับแถบ สีฟ้าอ่อนหรือสีขาว แถบเล็ก แถบใหญ่ และแถบคู่ทอสลับกันเรื่อยไปในผืนผ้า เปรียบเสมือนชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่การเกิด เติบโตเพื่อใช้ชีวิต และตายลง การถ่ายทอดและสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้ายังคงส่งต่อกันเรื่อยมาจากรุ่นสู่รุ่น แต่อาจผิดเพี้ยนหรือปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป สำหรับส่วนตีนซิ่น เป็นการทอแถบเล็ก ๆ ประมาณ

1.5-2 นิ้ว แล้วนำมาเย็บต่อกับตัวชิ้นอีกที *เสื้อก้อมหญิง* สำหรับใส่ในชีวิตประจำวัน ใส่ทำงาน เป็นเสื้อคอตั้ง แขนกระบอกยาวถึงข้อมือ ผ่าหน้า ตัดเย็บแบบเข้ารูปพอดีตัว ด้วยผืนผ้าทอสีดำ ติดกระดุมเงินทั้งแถบ (คล้ายดอกผักบุ้งตูม) นิยมติดกระดุมเป็นเลขคี่ 9-15 เม็ด หรือมากกว่า และเย็บแถบรัดคุมเป็นแนวขวางเพื่อเพิ่มพื้นที่สำหรับติดกระดุมได้มากขึ้น ด้วยความเชื่อที่ว่ายิ่งกระดุมเสื้อมากเท่าไร ยิ่งเป็นการแสดงความมีฐานะของคนสวมใส่ได้เป็นอย่างดี *ผ้าเปียวหรือผ้าคาคอก* เป็นผ้าสีดำทั้งผืนความกว้างยาวประมาณ 15x100 เซนติเมตร นิยมปักลาย “ดอกเปียว” ไว้ที่ชายทั้งสองข้าง (ลายปักคล้ายลายชอกุกุด) มีทั้งดอกเปียวทึบและดอกเปียวโปร่ง ลวดลายผ้าที่ปักนิยมใช้ด้ายหรือไหม สีแดง สีเขียว สีส้ม และสีขาว ตรงส่วนปลายจะม้วนนิยมปักร่วมกับลายดอกแปด ปัจจุบันจะทอให้มีขนาดผ้าที่กว้างขึ้นเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ทั้งคลุมหัว กันร้อน พาดไหล่ห่มเป็นสไบเฉียง หรือคาคอกแทนเสื้อเวลาอากาศร้อน คล้ายผ้าขาวม้าสำหรับผู้ชาย

สำหรับชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษทั้งหญิงและชาย ได้แก่ *เสื้อฮี* เสื้อฮีของผู้หญิงหรือเรียกว่า เสื้อดอง สำหรับใช้ในพิธีแต่งงาน สีดำทั้งตัว แขนยาวถึงข้อศอก เป็นเสื้อแบบสวมหัว ทรงกว้างและใหญ่กว่าตัว สามารถสวมใส่ได้ทั้งสองด้าน ด้านนอกจะเป็นด้านที่ใส่ในงานแต่งงาน งานบุญต่าง ๆ สีเส้นและลวดลายน้อยกว่าด้านใน ตกแต่งด้วยแถบผ้าซิ่นสีเรียกว่า “ซอน” ตรงอกทั้งสองข้าง เสื้อด้านในจะเป็นด้านที่มีลวดลายและสีเส้นสวยงาม สดใส จะกลับด้านในออกมาใช้ในงานศพ หรืองานอวมงคล เปรียบเสมือนกุศโลบายที่ Wittaya Meeyod (personal communication, July 5, 2021) ได้เล่าว่า “ความดีไม่จำเป็นต้องนำออกมาโชว์ให้ผู้อื่นได้เห็น ต่อเมื่อตายไป ความดีจะปรากฏออกมาให้เห็นเอง” ชายเสื้อเป็นแถบสีของการเย็บต่อผ้า สีแดง สีเขียว สีส้มและสีขาว ตัดเป็นสามเหลี่ยมเย็บแต่ละสีสลับกันเรียกว่า “ดอกแปด” เก็บช่วงรอยต่อของผืนผ้าด้วยแถบสีแดงสลับขาว เขียว ส้ม เรียกว่า “หลู” เครื่องแต่งกายของผู้ชายที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เสื้อไทและเสื้อก้อม *เสื้อไท* เป็นเสื้อสีดำล้วนคอตั้ง ผ่าหน้า ติดกระดุมเงินมีลักษณะคล้ายเสื้อก้อมของผู้หญิงแต่จะมีกระดุมมากกว่า มักใส่คู่กับ *ส้วงก้อม* หรือกางเกงขาสั้น เป็นกางเกงสีดำล้วนสั้นแค่เข่า และชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ

ของผู้ชาย ได้แก่ *เสื้อฮู้* เรียกชื่อเดียวกันกับเสื้อฮู้ผู้หญิง โดยชื่อของผู้ชายจะเป็นเสื้อป้ายผ่าหน้าแบบของจีน ทรงเข้ารูป ยาวคลุมเข่า แขนยาวถึงข้อมือ เก็บคอด้วยแถบสีแดง สลับขาว เขียว และส้ม มีแถบเรียกว่าซอนด้านข้างลำตัวทั้งสองข้าง และแถบตรงใต้รักแร้เรียกว่าเจียง สวมใส่คู่กับกางเกงขายาว เรียกว่า *ส้วงฮู้* โดย Siwakorn Mingmongkonsuk (personal communication, July 7, 2021) ได้ให้ข้อมูลจากพื้นผ้าและการแต่งกายเหล่านี้ว่า ล้วนเป็นสิ่งที่สั่งสมและถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น สืบเนื่องจากการปลูกฝังเรื่องของการทอผ้า การแต่งกายตามวิถีบรรพชนสู่ลูกหลาน และด้วยความที่ไทดำนับถือผีบรรพบุรุษ เชื่อเรื่องวิญญาณหลังความตาย ถือเป็นเรื่องสำคัญของชีวิตหลังความตาย การนำข้อมูลของเครื่องแต่งกายในวัฒนธรรมไทดำมาทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์เรื่องราวก่อนการออกแบบ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการก้าวล่วงความเชื่อและความรู้สึกเหล่านั้นเช่นเดียวกับแนวคิดของ Lorjai (2012)

การศึกษาและนำทุนทางวัฒนธรรมของชาวไทดำมาใช้มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทสังคมปัจจุบัน เนื่องจากวัฒนธรรมในการใช้พื้นผ้าและการแต่งกายของชาวไทดำเป็นมรดกทางภูมิปัญญาอันล้ำค่าที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน แต่กำลังเผชิญความเสี่ยงที่จะเลือนหายไปท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว การศึกษาและฟื้นฟูองค์ความรู้เหล่านี้จึงเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งให้คงอยู่ในสังคมไทย นอกจากนี้ การนำทุนทางวัฒนธรรมของชาวไทดำมาพัฒนาต่อยอดยังสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ช่วยสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนไทดำในจังหวัดนครปฐม และราชบุรี ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น การศึกษาอัตลักษณ์ผ้าไทดำยังมีความสำคัญในแง่ของการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมให้กับชุมชนไทดำ เมื่อคนในชุมชนเห็นว่าวัฒนธรรมของตนได้รับการยอมรับ ศึกษา และนำไปพัฒนาต่อยอด ย่อมเกิดความภาคภูมิใจและมีแรงจูงใจในการสืบสานวัฒนธรรมของตนเองต่อไป ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

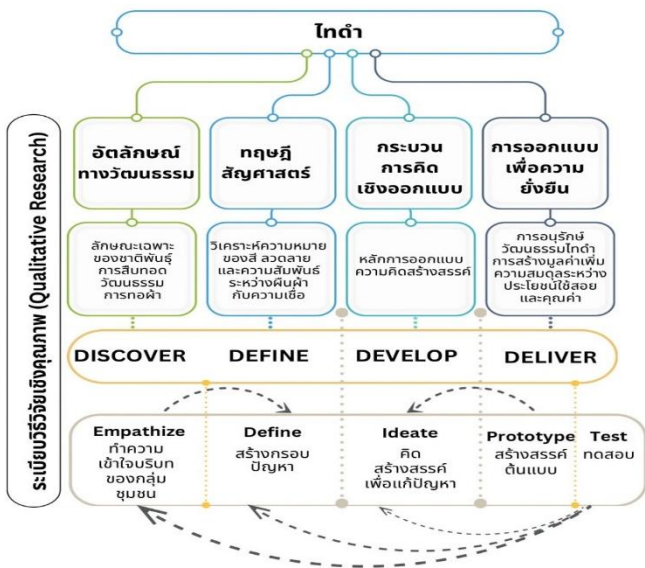
1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์การแต่งกาย ลวดลายผ้าและวัฒนธรรมการใช้ผ้าจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ไทดำ จังหวัดนครปฐม และจังหวัดราชบุรี
2. เพื่อออกแบบและนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาและต่อยอดเป็น ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความร่วมสมัย
3. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้าทอชาติพันธุ์ไทดำ จังหวัดนครปฐมและจังหวัดราชบุรี

กรอบแนวคิด

การวิจัยเรื่อง “ไทดำ: วัฒนธรรมการใช้ผ้าจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาสู่ความร่วมมือในบริบทใหม่” เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจบทบาทและความหมายของผืนผ้า เครื่องแต่งกายและนำมาตีความผ่านมุมมองทางสัญลักษณ์วิทยา โดยพิจารณาทั้งด้านรูปแบบ ประโยชน์ใช้สอย ความเชื่อที่เกี่ยวข้อง และการเปลี่ยนแปลงในบริบทปัจจุบัน โดยการศึกษาผ่านกรอบแนวคิดทางมานุษยวิทยา สัญลักษณ์วิทยา แนวคิดของโรลันด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) ที่ Wasinsunthorn (2013) ได้ให้ความหมายของสัญลักษณ์ ในความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) เป็นความหมายที่มีความสำคัญอย่างแท้จริงในแง่ของการรับรู้ที่สามารถอธิบายความหมายในขั้นของการตีความที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งความที่เปลือยออกมานั้นอาจไม่ได้เกิดจากตัวของสัญลักษณ์เองแต่เป็นการอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสัญลักษณ์นั้นกระทบกับความรู้สึก และการคิดเชิงออกแบบ ดังที่ Tantiyasawasdikul (2022) ได้พูดถึงเรื่องของการออกแบบไว้ในฐานะเครื่องมือการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ มีพื้นฐานอยู่บนหลักการแก้ปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ การมีส่วนร่วม การคิดอย่างเป็นระบบ การคิดแบบสมมติขึ้นอย่างสร้างสรรค์ และ การทำซ้ำ

โดยหลักคิดที่นำมาใช้ร่วมในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อดำเนินการสู่การออกแบบสร้างสรรค์เชิงบูรณาการได้นำมาผสานเข้ากับกรอบแนวคิดแบบดัมเบิลไดมอนด์ (Double Diamond) ที่ Tantiyasawasdikul (2022) ได้สรุปไว้

ร่วมกับทฤษฎีต่อไปนี้ 1) ทฤษฎีสัญศาสตร์ (Semiology) เป็นทฤษฎีสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจความหมายที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมการใช้ผ้าของไทยได้ลึกซึ้ง สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ความหมายของสัญลักษณ์บนผืนผ้าที่แฝงอยู่ใน ผ้าทอ การตีความลวดลายและการใช้สี และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับความเชื่อ 2) แนวคิดเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) การศึกษาลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ การสืบทอดและรักษาวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์กับวิถีชีวิต 3) กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) หลักการออกแบบที่คำนึงถึงกลุ่มเป้าหมาย การออกแบบโดยคำนึงถึงวัฒนธรรม (Cultural-based Design) การสร้างสรรค์ความคิด และ 4) การออกแบบเพื่อความยั่งยืน (Sustainable Design) การออกแบบที่คำนึงถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรม และการสร้างความสมดุลระหว่างประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าทางวัฒนธรรม รวมไปถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มอีกด้วย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

Figure 1. Conceptual framework of research

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการลงพื้นที่ ทีมผู้วิจัยสำรวจข้อมูลแต่ละกลุ่ม ทั้งเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น และสำรวจเพื่อหาความต้องการของชุมชน พร้อมนำเสนอแนวความคิดสร้างสรรค์จากทุนวัฒนธรรมการทอผ้าไทดำแบบดั้งเดิมสู่การสร้างสรรคเป็นผลิตภัณฑ์จากผ้าไทดำ ในบริบทใหม่ มีวิธีการศึกษาและขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ แบ่งเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมศึกษาข้อกำหนด วิธีการ นำเสนอกิจกรรมสร้างสรรค์ในรายละเอียดที่เหมาะสมและตอบเป้าประสงค์ของโครงการฯ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้จากแต่ละแหล่งอย่างครบถ้วน มีวิธีการศึกษาและขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ ดังนี้

1. การศึกษารวบรวมข้อมูลทุนทางวัฒนธรรม

1.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมไทดำ ประวัติศาสตร์ ภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ภูมิปัญญา ความเชื่อ แต่ละแหล่ง หาจุดร่วมและข้อแตกต่าง ทั้งจากเอกสาร บทความ งานวิจัย หนังสือ ตำรา ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม งานวิจัย/สร้างสรรค์ หนังสือ ตำรา ข้อมูลการออกแบบสร้างสรรค์ กระบวนการคิดเชิงออกแบบ ทฤษฎีด้านการออกแบบ

1.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ พื้นที่ศึกษาภูมิปัญญาวัฒนธรรม ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูล สัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม ร่วมแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการออกแบบสร้างสรรค์ชิ้นงานจากผืนผ้า ในจังหวัดนครปฐม 10 แห่ง และจังหวัดราชบุรี 1 แห่ง หาจุดร่วมและข้อแตกต่างที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์โครงการวิจัย

1.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ-ข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ สืบค้นความเป็นมาของไทดำ รากวัฒนธรรมที่ดำรงสืบต่อกันมา สืบค้นจากงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์ ต่อการออกแบบสร้างสรรค์ ศึกษาขอบเขตและข้อจำกัดของการทำงานสร้างสรรค์จากผืนผ้าที่มีทุนทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับความเชื่อและความศรัทธาของชุมชน ข้อห้ามที่ไม่ควรก้าวล่วงในเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิม ข้อกำหนด ข้อจำกัด ของแนวคิด เทคนิค และความเข้าใจร่วมกันทางศีลธรรม จรรยาบรรณในขอบเขตวิชาชีพ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ทั้งกรอบประเพณีนิยม และ

กรอบร่วมสมัย เพื่อนำมาออกแบบงานศิลปะสิ่งทอร่วมสมัยนำเสนอความเป็นไปได้ในแบบร่างก่อนลงมือปฏิบัติงานจริง

1.2 ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาและเรื่องเล่าที่รับรู้สืบทอดกันมาจากผืนผ้า เรียนรู้กระบวนการทอ เทคนิคการเย็บ ปัก ปะผ้า วัสดุเส้นใย การเลือกใช้สีผ้า การสร้างผลงานทดลองต้นแบบ/ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ สร้างภาพร่างผลงานผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากลวดลายผ้าสู่บริบทผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความเป็นไปได้และสอดคล้อง ต่อยอดจากทุนวัฒนธรรมดั้งเดิม

2. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งประวัติความเป็นมา ประเพณี พิธีกรรม เอกลักษณะ อัตลักษณ์ ความหมายจากสี ลวดลาย สื่อสัญลักษณ์ที่ต้องผ่านการตีความจากนามธรรมสู่รูปธรรมอย่างเหมาะสม หาแนวทางและความเป็นไปได้ในการออกแบบและสร้างสรรค์ ต่อยอดอัตลักษณ์ด้วยการปรับเปลี่ยนเทคนิค วิธีการ กระบวนการทำงานให้เป็นไปในบริบทของความร่วมมือ โดยมีขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

2.1 ศึกษาขอบเขตของการทำงานสร้างสรรค์ ข้อจำกัด ข้อกำหนด การก้าวล่วงทั้งทางนามธรรมของกรอบแนวคิด ประเพณี ความเชื่อเรื่องแกน เรื่องผี สู่การออกแบบและถ่ายทอดเป็นรูปธรรมด้วยเทคนิคและกระบวนการสร้างสรรค์ที่ต้องคำนึงถึงวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม กรอบประเพณีนิยม และกรอบร่วมสมัย

2.1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา เจาะลึกถึงที่มาทางรูปธรรม รูปแบบของผืนผ้า ชื่อเรียกผืนผ้า เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ลวดลาย สี สัน จากผืนผ้าอัตลักษณ์ดั้งเดิมและความหมายแฝงในทางนามธรรม เรื่องเล่าจากผืนผ้า สัญลักษณ์ที่แฝงไว้ในผืนผ้าวิเคราะห์ให้เห็นแก่นแท้ของเรื่องราว และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างภาพร่างรูปแบบของผลงานทดลองต้นแบบ/ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสม

2.1.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง รวม 70 คน เป็นกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับพื้นที่ เจาะจงกลุ่มพื้นที่ชุมชนที่มีชาติพันธุ์ไทดำ มีทุนทางวัฒนธรรมผ้าทอและการแต่งกายไทดำที่ชัดเจน ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

2.1.2.1 กลุ่มประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ จากกลุ่มไทดำทั้ง 11 แห่ง แบ่งเป็น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ด้านประเพณี วัฒนธรรม การสืบทอด และอนุรักษ์ ผู้ประกอบการร้านค้าแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ผ้าจาก ภูมิปัญญา และผู้ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนชาติพันธุ์ไทดำ 2) ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง ในด้านวัฒนธรรม ด้านการวิจัยสาขาแฟชั่นและสิ่งทอ และการวิจัยทางทัศนศิลป์

2.1.2.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยให้ชุมชนบ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นฐานในการวิจัยและสร้างสรรค์ แบ่งเป็น

2.1.2.2.1 สุ่มแบบมีส่วนร่วม จำนวน 20 คน จากคนในชุมชน โดยใช้กลุ่มผู้ประกอบการภายในชุมชน ที่ทำเกี่ยวผลิตภัณฑ์จาก ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้าทอของกลุ่ม ชาติพันธุ์ไทดำ มีการสอบถามรายละเอียดและความคิดเห็นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ สร้างสรรค์ใหม่กับผู้ประกอบการ สมาชิกกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นกลุ่มเดียวกันกับกลุ่มที่ สัมภาษณ์

2.1.2.2.2 สัมภาษณ์แบบเจาะจง จำนวน 50 คน จาก 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 10 ปี (ผู้มีความเข้าใจ ในบริบทวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทดำอย่างต่อเนื่อง) จำนวน 20 คน 2) กลุ่มชาติ พันธุ์ไทดำในชุมชน จำนวน 30 คน เพื่อสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อผลงานสร้างสรรค์ จากผืนผ้าไทดำในบริบทใหม่

2.1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาและสำรวจกลุ่มพื้นที่ชาติพันธุ์ไทดำ เฉพาะเจาะจงกลุ่มไทดำ จังหวัดนครปฐมและจังหวัดราชบุรี จำนวน 11 แห่ง ได้แก่ 1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าที่กระตุก บ้านสะแกราย ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 2) ศูนย์วัฒนธรรมโต้งดำ บ้านสะแกราย ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 3) ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ วัดใหม่ดอนทราย ตำบลสระกระเทียม

อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 4) ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ บ้านเกาะแรต อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 5) กลุ่มแปรรูปกระเป๋าดำดิบ บ้านเกาะแรต อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 6) บ้านดอนขมิ้น อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 7) กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง บ้านเกาะแรต อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 8) กลุ่มตัดเย็บชุดไทยทรงดำบ้านเกาะแรต อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 9) กลุ่มปักลายวัฒนธรรม บ้านเกาะแรต อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 10) ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ บ้านไผ่คอกเนื้อ ตำบล บางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ 11) ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน ตำบล ห้วยยางโพน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

3. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัย มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

3.1 จากคำถามการวิจัยที่ว่า “วัฒนธรรมการใช้ผ้าไทดำคืออะไร” จากนั้น เริ่มศึกษาจากบริบทรอบด้าน ทั้งงานวิจัย หนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้อง แนวความคิด พื้นฐานทางวัฒนธรรมการใช้ผ้าไทดำและชาติพันธุ์อื่นเพื่อการเปรียบเทียบ ทั้งในแง่ที่เป็นภูมิปัญญา ประเพณี เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี รวมกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจและสร้างเครื่องมือ ได้แก่ 1) แบบสำรวจ 2) แบบสัมภาษณ์ และ 3) แบบประเมินเพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่ ประกอบการทบทวนวรรณกรรมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย/สร้างสรรค์ โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

3.1.1 กลุ่มคนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นชาติพันธุ์ไทดำ และอาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 10 ปี เรียกได้ว่าเป็นกลุ่มคนนอกที่อยู่ภายใน สามารถให้มุมมองที่เป็นกลาง แต่ลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมการใช้ผืนผ้าและอัตลักษณ์ของชาวไทดำ โดยไม่มีอคติทางชาติพันธุ์หรือความเชื่อที่ฝังรากลึก การศึกษากลุ่มนี้ช่วยให้เห็นถึงระดับการซึมซับและการรับรู้วัฒนธรรม ไทดำในกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนถึงความแข็งแกร่งและความโดดเด่นของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ไทดำ

3.1.2 กลุ่มคนชาติพันธุ์ไทดำ ผู้ประกอบการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชนไทดำพื้นที่จังหวัดนครปฐม กลุ่มผู้ที่มีความรู้และ ประสบการณ์โดยตรงในการนำทุนทางวัฒนธรรมของชาวไทดำมาประยุกต์ใช้ไม่เพียงแต่ เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่ยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการปรับตัวและพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ให้เข้ากับความต้องการของตลาดในปัจจุบัน การศึกษากลุ่มนี้ทำให้เข้าใจถึง กระบวนการคิด การตัดสินใจ และวิธีการผสมผสานระหว่างการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิม กับการสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

3.2 เลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และสร้างเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ขึ้นใหม่ ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมิน โดยแต่ละเครื่องมือมีการ กำหนดรูปแบบของข้อคำถาม ซึ่งผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา หลังจาก ได้นิยามปฏิบัติการของตัวแปรทั้งหมด โดยผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องในด้านวัฒนธรรม ด้านการวิจัยสาขาแพชชั่นและสิ่งทอ และการวิจัยทางทัศนศิลป์ 3 ท่าน ทำการตรวจสอบ ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) หลังจากนั้นนำมาหาดัชนีความ สอดคล้อง (IOC: Index of item congruency) โดยแบ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ออกเป็น 3 แบบ ดังนี้

3.2.1 แบบสำรวจวัฒนธรรมการใช้ผ้า ข้อมูลที่ทำการสำรวจ ได้แก่ ประเภทของผ้า ปี ช่วงเวลาที่สร้าง วัสดุ ขนาด รูปร่าง รูปทรง องค์ประกอบ ลวดลาย ชื่อเรียกและความหมาย สี เทคนิคการทอ เรืองเล่า เนื้อหา ความเชื่อ ประเพณี อัตลักษณ์ เอกลักษณ์ท้องถิ่น

3.2.2 แบบสัมภาษณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมความ เป็นอยู่ วิถีชีวิตและมรดก ภูมิปัญญา วัฒนธรรมผ้าทอ การแต่งกาย สีส้น และลวดลาย บนผืนผ้าของชาวไทดำ ด้วยการสัมภาษณ์โดยการแบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ประกอบการผ้าทอในชุมชน แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วย 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมการใช้ผ้า ภูมิปัญญา วิถีชีวิตของกลุ่มไทดำ ประเด็นการสัมภาษณ์ 9 ข้อ ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์

เกี่ยวกับการถ่ายทอดรูปแบบความรู้และภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการแต่งกายไทดำ ประเด็นการสัมภาษณ์ 4 ข้อ และตอนที่ 4 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จาก ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเด็นการสัมภาษณ์ 6 ข้อ

3.2.3 แบบประเมินความพึงพอใจ ความเข้าใจ และการนำผลงาน สร้างสรรค์จากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ เป็นการประเมินความพึงพอใจ ความเข้าใจใน ผลงานสร้างสรรค์ กำหนดให้มีการประเมิน 2 ครั้ง ดังนี้ ครั้งที่ 1: ประเมินความ พึงพอใจต่อภาพร่างผลงานสร้างสรรค์ก่อนลงมือปฏิบัติงานจริง โดยกลุ่มตัวอย่าง บ้านเกาะเรต และครั้งที่ 2: ประเมินความพึงพอใจต่อผลงานสร้างสรรค์จากผู้เข้าชม นิทรรศการ

3.3 เสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการ จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

4. ศึกษากระบวนการออกแบบและสร้างสรรค์ทางศิลปะสิ่งของที่เหมาะสม เพื่อใช้เป็นสื่อในการแสดงออกซึ่งผลงานสร้างสรรค์ที่สามารถถ่ายทอดความเป็น อัตลักษณ์และเอกลักษณ์ได้ โดยคำนึงถึงการนำไปประยุกต์ใช้ การต่อยอดทุนทาง วัฒนธรรม และการเผยแพร่ความเป็นไทดำให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น พร้อมสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อจัดทำต้นแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ในบริบทใหม่

5. การสร้างแบบร่างผลงานต้นแบบ/ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ เพื่อการตกแต่ง และ เพื่อการใช้สอยจากข้อมูลในพื้นที่ มีแนวทางการออกแบบและการสร้างแบบร่างโดย อาศัยแรงบันดาลใจ และความประทับใจในชุดเครื่องแต่งกาย ด้วยลักษณะการ ทอผ้าลายแดงโมที่เป็นพื้นผ้าเอกลักษณ์ การเย็บประกอบเสื้อฮู้ผู้หญิง เสื้อฮู้ผู้ชาย และ การปักลวดลายบน ผ้าเปียว ผ้าปักลายต่าง ๆ ที่เป็นหนึ่งในเอกลักษณ์ที่สำคัญทาง วัฒนธรรมที่บ่งบอกได้ถึงความเป็นชาติพันธุ์ไทดำ ได้สรุปเป็นข้อมูลและสังเคราะห์ นามธรรมเหล่านั้นออกมาเป็นรูปธรรม โดยใช้องค์ความรู้ด้านการออกแบบและ ประสบการณ์การทอผ้าสร้างสรรค์ นอกจากจะได้เป็นพื้นผ้าจากลวดลายสร้างสรรค์แล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือการนำไปใช้ หรือการกำหนดการใช้สอยที่เหมาะสม

5.1 นำเสนอแบบร่าง พร้อมแนวความคิดด้วยสีสันจากอัตลักษณ์ ความชัดเจนของชาติพันธุ์ไทดำที่แตกต่าง และสามารถแยกได้ชัดเจนจากชาติพันธุ์ไทอื่น คือ สีดำ เครื่องแต่งกายทุกชุดใช้สีดำทั้งสิ้น แต่มีภาพสะท้อนที่สวยงามในความดำนั้น คือ สีสัน ที่ประดับตกแต่งขึ้นจากเศษผ้าที่เย็บเป็นลวดลายดอก การปักผ้าเป็นลายต่าง ๆ บนพื้นสีดำสัดส่วน 70% และสีประกอบลายดอกต่าง ๆ ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเขียว และสีขาว สัดส่วน 30% เป็นความสวยงามของการจัดองค์ประกอบสีที่ลงตัว ให้ค่าน้ำหนักเข้ม กลาง อ่อน มีการนำมาจัดองค์ประกอบใหม่ให้เป็นผลงานศิลปะที่มีความร่วมสมัย ดึงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของสี ผสมผสานกับเทคนิคการเย็บ ปัก ปะ ต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมนั้น ผ่านการนำเสนอด้วยผลงานสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ในบริบทใหม่จากผืนผ้าและลวดลายไทดำ สร้างภาพจำใหม่ให้กับผู้บริโภค เพิ่มมุมมอง เพิ่มกลุ่มผู้ใช้ เพิ่มมูลค่าและคุณค่าให้กับชิ้นงานสร้างสรรค์ เมื่อบริบทเปลี่ยน กระบวนการสังเคราะห์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเปลี่ยนไป วิชิตคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ย่อมเปลี่ยนตาม เพิ่มทางเลือกให้กับกลุ่มผู้บริโภค เสนอผืนผ้าด้วยภาพลักษณ์ของการใช้สอย จากการใช้ผืนผ้าเพื่อการนุ่งห่มและสวมใส่ เป็นของใช้ของตกแต่งบ้าน สำหรับใส่ของและเก็บของเอนกประสงค์

5.2 การพัฒนาและปรับปรุงแบบร่าง เสนอเครื่องมือและแบบร่างให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมและความเที่ยงตรงแล้ว นำไปปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาตามคำแนะนำก่อนนำไปใช้ ก่อปรกับการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดนำมาเป็นแนวทาง และประโยชน์เพื่อการออกแบบ และจัดทำแบบภาพร่างสมบูรณ์ ตั้งต้นความคิดด้วยการนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผืนผ้า ที่ยังคงเอกลักษณ์ด้วยสีสันและลวดลายของความเป็นไทดำ ดึงลักษณะเด่นของผ้าแดงโม ลายดอกต่าง ๆ ด้วยการเย็บประกอบดอกในเฉดสีใหม่ สอดแทรกความเรียบง่ายด้วยการจัดวางองค์ประกอบที่ไม่ซับซ้อน ตรงไปตรงมา เพิ่มประโยชน์ใช้สอยจากผืนผ้าอย่างเหมาะสม มีสีสันและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ชัดเจน เน้นเพื่อเป็นของใช้ ได้แก่ กระเป๋าสะพาย กระเป๋าคาดเอว ตะกร้า กระบุง และของตกแต่งบ้าน ได้แก่ หมอนอิง เก้าอี้ เบาะรองนั่ง (Bean Bag) หมอนรูปทรงขนาดใหญ่และพรมปูพื้นระดับบ้าน

5.3 ภาพร่างผลงานศิลปะเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบสำหรับใช้สอย ตกแต่งบ้าน

ภาพที่ 2 ภาพร่างผลงานต้นแบบ สำหรับเป็นของใช้-ของตกแต่งในบ้าน

Figure 2. Sketches of prototype designs for home accessories and decorations

5.4 ภาพร่างผลงานศิลปะเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบสำหรับใช้สอย

นำเสนอในรูปแบบผลิตภัณฑ์ส่วนประกอบ (Accessory) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ส่วนที่สามารถพกพาติดตัว ง่ายต่อการเดินทาง และส่วนที่สามารถใช้ประโยชน์ และประดับตกแต่งบ้านไปพร้อมกัน

ภาพที่ 3 ภาพร่างผลงานต้นแบบ สำหรับใช้สอย

Figure 3. Sketches of prototype designs for functional uses

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ มีผลการดำเนินการวิจัย ในประเด็นการศึกษาที่สามารถตอบโจทย์ตรงตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาอัตลักษณ์การแต่งกาย ลวดลายผ้าและวัฒนธรรมการใช้ผ้าจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ไทดำ จากการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดนครปฐมและราชบุรีสามารถจำแนกได้ตามกรอบการศึกษาเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1.1 อัตลักษณ์ทางรูปธรรม อัตลักษณ์จากผืนผ้า วัฒนธรรมภูมิปัญญาการทอผ้าและการแต่งกายของชาติพันธุ์ไทดำมีลักษณะเด่นชัดดังนี้

1.1.1 ผ้าซิ่นลายแดงโม เป็นผืนผ้าพื้นสีดำสลับแถบลายขวางสีฟ้าอ่อนหรือสีขาว ผืนผ้าประกอบด้วย 3 ส่วนคือ หัวซิ่น ตัวซิ่น และตีนซิ่น มีกระบวนการทอที่เป็นเอกลักษณ์โดยขึ้นด้ายยืนด้วยสีแดง พุ่งด้ายพุ่งด้วยสีดำหรือสีน้ำเงินกรมท่า

1.1.2 เสื้อก้อมหญิง เสื้อคอตั้ง แขนกระบอกยาวถึงข้อมือ ผ่าหน้าตัดเย็บแบบเข้ารูพอดิตัวด้วยผืนผ้าทอสีดำ ติดกระดุมเงินเป็นเลขคี่ 9-15 เม็ด หรือมากกว่า

1.1.3 เสื้อฮี เสื้อสำหรับใช้ในพิธีพิเศษ มีทั้งเสื้อฮีสำหรับผู้หญิงและผู้ชาย มีความละเอียดประณีตในการตัดเย็บและตกแต่งด้วยแถบผ้าสีที่เรียกว่า “ซอน” และ “หลู”

1.1.4 ผ้าเปี้ยวหรือผ้าคาคอก ผ้าสีดำความกว้างยาวประมาณ 15x100 เซนติเมตร ปักลาย “ดอกเปี้ยว” ที่ชายทั้งสองข้าง นิยมใช้ด้ายหรือไหมสีแดง สีเขียว สีส้ม และสีขาว

1.1.5 เทคนิคการตัดเย็บ มีกระบวนการเย็บประกอบที่ซับซ้อนและมีเอกลักษณ์ โดยเฉพาะการเย็บ เป็นลายดอกต่างๆ เช่น ดอกแปด ดอกเต้า ดอกพิกุล เป็นต้น โดยแต่ละดอกจะมีลักษณะเป็นการนำแถบสีรูปสามเหลี่ยมมาจัดวางเย็บซ้อนสีสลับกัน

1.2 อัตลักษณ์ทางนามธรรม การศึกษาวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม เรื่องเล่าบนผืนผ้า และสัญลักษณ์ของการใช้ผืนผ้าและการแต่งกายพบว่า

1.2.1 ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ การแต่งกายด้วยเสื้อฮีในพิธีกรรมต่าง ๆ มีการออกแบบที่สามารถสวมใส่ได้ทั้งสองด้าน สะท้อนความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ

1.2.2 สัญลักษณ์จากสีบนผืนผ้า สีดำหมายถึงความเป็นอมตะ สีแดงหมายถึงตัวตนของชาติพันธุ์ไทดำ สีขาวหมายถึงความบริสุทธิ์และชาติกำเนิดจากเมืองแกน สีเขียวหมายถึงการเกิดและความเจริญรุ่งเรือง และสีส้มหมายถึงความเข้มแข็งอดทน

1.2.3 ลวดลายสัญลักษณ์ ลายแดงโอบนผ้าขึ้นสื่อถึงวัฏจักรชีวิต แถบสีที่ทอสลับกันเปรียบเสมือนชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย

1.2.4 พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ผ้า การใช้เสื้อฮีในพิธีแต่งงานและงานศพมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ การกลับด้านในออกมาใช้ในงานศพสะท้อนปรัชญาที่ว่า “ความดีไม่จำเป็นต้องนำออกมาโชว์ ต่อเมื่อตายไปความดีจะปรากฏออกมาให้เห็นเอง”

1.2.5 การถ่ายทอดความรู้ มีการสืบทอดองค์ความรู้เรื่องการทอผ้า การตัดเย็บและการแต่งกายจากรุ่นสู่รุ่น เป็นการปลูกฝังความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์ทั้งอัตลักษณ์ทางรูปธรรมและนามธรรม พบว่าแม้ชาวไทดำในจังหวัดนครปฐมและราชบุรีจะอยู่ห่างจากถิ่นฐานเดิมในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี แต่ยังคงรักษาและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างเข้มแข็ง สะท้อนถึงความผูกพันลึกซึ้งกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมและการให้คุณค่ากับภูมิปัญญาดั้งเดิม

ภาพที่ 4 (ซ้าย) เสื้อฮีผู้หญิง ด้านใน-ด้านนอก (กลาง) เสื้อฮีผู้ชาย ด้านใน-ด้านนอก (ขวา) การใช้งานเสื้อฮีของผู้หญิง

Figure 4. (Left) Women's Hee shirt, inside-outside (Center) Men's Hee shirt, inside-outside (Right) Women's Hee shirt usage

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การออกแบบและนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาและต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย โดยบูรณาการหลักการออกแบบแบบดับเบิลไดมอนด์ (Double Diamond) และกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) การประยุกต์ใช้ทฤษฎีสัญศาสตร์ (Semiology) ช่วยวิเคราะห์ความหมายที่แฝงในลวดลายผ้าไทดำ ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นยังคงรักษาแก่นความหมายดั้งเดิม แม้อยู่ในรูปแบบใหม่ ผลิตภัณฑ์ต้นแบบทั้งประเภทของตกแต่งและของใช้สอยยังคงกลิ่นอายเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทดำ แม้อยู่ในบริบทการใช้งานที่แตกต่างไป แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) กำหนดขอบเขตการออกแบบให้รักษาลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ไทดำ ส่งผลให้ผลงานทั้ง 30 ชิ้น (ดังภาพที่ 5-6) สร้างภาพจำในมุมมองใหม่ ขณะยังเชื่อมโยงกับรากเหง้าทางวัฒนธรรม เป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบร่วมสมัย การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการแปรเปลี่ยนผ้าชาติพันธุ์สู่ภาพลักษณ์ใหม่ ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบไม่เพียงมีความสวยงาม แต่ยังตอบสนองความต้องการของผู้ใช้

ในบริบทปัจจุบัน สอดคล้องกับหลักการออกแบบที่ยั่งยืน (Sustainable Design) ที่สร้างสมดุลระหว่างประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาสู่ภาพลักษณ์ใหม่ได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบผ่านการบูรณาการแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาแยกเป็นประเด็น ดังนี้

2.1 กระบวนการพัฒนาภาพลักษณ์ใหม่ ประยุกต์ใช้กรอบการออกแบบแบบดับเบิลไดมอนด์ (Double Diamond) ร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่กระบวนการคิดสู่การปฏิบัติผลงานสร้างสรรค์ได้แก่

2.1.1 การสำรวจและเข้าใจ (Discover/Empathize) เก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ไทดำทั้งรูปธรรมและนามธรรม

2.1.2 การกำหนดปัญหา (Define) เป็นขั้นตอนวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เพื่อระบุโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมขณะตอบสนองความต้องการร่วมสมัย

2.1.3 การพัฒนาแนวคิด (Develop/Ideate) ขั้นตอนสร้างสรรค์แนวทางการออกแบบที่ผสมผสานอัตลักษณ์ดั้งเดิมกับประโยชน์ใช้สอยใหม่

2.1.4 การส่งมอบ (Deliver/Prototype & Test) การปฏิบัติงานสร้างสรรค์ตามแนวคิดสู่การพัฒนาต้นแบบและทดสอบกับกลุ่มเป้าหมาย โดยนำผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ประเมินการตอบรับด้านประโยชน์ใช้สอย ประเมินความพึงพอใจ รวบรวมข้อเสนอแนะในการปรับปรุง

2.2 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการพัฒนาภาพลักษณ์ใหม่

2.2.1 ทฤษฎีสัญศาสตร์ (Semiology) การประยุกต์ใช้ทฤษฎีสัญศาสตร์ช่วยในการวิเคราะห์และถอดรหัสความหมายซ่อนเร้นในลวดลาย สี และโครงสร้างของผ้าไทดำ นำไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยที่ยังคงสื่อสารความหมายดั้งเดิม เช่น การคงไว้ซึ่งโครงสร้างหลัก (สีดำ แดง ขาว เขียว ส้ม) แต่ปรับสัดส่วนให้เหมาะกับบริบทการใช้งานใหม่ การแปลงลวดลายสัญลักษณ์ให้มีขนาดและความซับซ้อนที่เหมาะสมกับ

ผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท โดยมีการใช้หลักการวิเคราะห์สัญญาณเพื่อการออกแบบและพัฒนา ดังนี้ 1) สัญญาณ (Signifier) ศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพของผ้าไทดำ ได้แก่ ชินลายแตงโม ดอกแปด ดอกเปี้ยว ดอกเต้า ดอกพิกุล รวมถึงโครงสร้างหลัก (สีดำ แดง ขาว เขียว และส้ม) เพื่อเข้าใจลักษณะเฉพาะที่สร้างการรับรู้เชิงอัตลักษณ์ 2) ความหมายสัญญาณ (Signified) ศึกษาความหมายแฝงเร้นเบื้องหลังองค์ประกอบเหล่านั้น เช่น ลายแตงโมที่สื่อถึงวัฏจักรชีวิต สีดำที่หมายถึงความเป็นอมตะ สีแดงที่แสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เป็นต้น และ 3) ความสัมพันธ์เชิงสัญญาณ (Sign Relation) ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างลวดลายและสีสันทับวิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรม เช่น การเชื่อมโยงระหว่างการกลัดด้านเสื้อฮิโนงานศพกับปรัชญาการใช้ชีวิต การสื่อความหมายของกระดุมจำนวนมากบนเสื้อก้อมที่สะท้อนฐานะทางสังคม จากการวิเคราะห์เชิงสัญญาณนี้ นำไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยที่ยังคงรักษาแก่นความหมายดั้งเดิม คงไว้ซึ่งโครงสร้างหลักตามความหมายดั้งเดิม แต่ปรับสัดส่วนให้เหมาะกับบริบทการใช้งานใหม่ เช่น กระเป๋ายังคงใช้สีดำเป็นหลัก (70%) ผสมกับสีแดง ขาว เขียว และ ส้ม (30%) เพื่อคงความหมายเชิงสัญลักษณ์ไว้ หรือการปรับขนาดและสัดส่วนลวดลายให้เหมาะสมกับการรับรู้ในบริบทใหม่ เช่น การขยายลายดอกแปดให้มีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อให้เด่นชัดเมื่อนำมาใช้ในแกอี้และหมอนอิง แต่ยังคงความหมายของความสมดุลและองค์ประกอบสีเดิมไว้

2.2.2 การออกแบบเพื่อความยั่งยืน (Sustainable Design) หลักการออกแบบเพื่อความยั่งยืน นำมาใช้ในการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพโดยประยุกต์ใช้เศษผ้าเหลือใช้ และการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม

2.3 กลุ่มลูกค้าเป้าหมายและคุณค่าที่นำเสนอ (Value Proposition) ผลิตภัณฑ์ภาพลักษณ์ใหม่จากผ้าไทดำถูกออกแบบให้ตอบสนองกลุ่มลูกค้าเป้าหมายหลัก 3 กลุ่ม

2.3.1 ผู้ที่ชื่นชอบงานศิลปวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ที่มีเรื่องราว นำเสนอผลิตภัณฑ์ที่มีความหมายและเรื่องราวทางวัฒนธรรม มีความเป็นเอกลักษณ์ ไม่ซ้ำใคร

2.3.2 นักสะสมและนักตกแต่งบ้านที่ชื่นชอบผลิตภัณฑ์งานคราฟต์ นำเสนอความประณีตของงานหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์ทำมือที่มีคุณภาพสูง สามารถเป็นจุดเด่นในการตกแต่ง

2.3.3 ผู้ที่สนใจในการอนุรักษ์และสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น นำเสนอการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม สนับสนุนชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.4 ผลงานต้นแบบผลิตภัณฑ์ภาพลักษณ์ใหม่ จากกระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ได้ผลงานต้นแบบเกินกว่า 30 ชิ้น แบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก

2.4.1 ผลิตภัณฑ์ตกแต่งบ้าน พรหมปู้น ประยุกต์ลายแตงโมในขนาดใหญ่ สร้างจุดเด่นให้พื้นที่ใช้งาน หมอนอิง ผสมผสานลวดลายดอกแปดและดอกเปี้ยว ในรูปแบบร่วมสมัย และเบาะรองนั่ง (Bean Bag) ปรับโครงสร้างผืนผ้าให้เข้ากับรูปทรงและการใช้งานสมัยใหม่

2.4.2 ผลิตภัณฑ์ใช้สอย กระเป๋ารูปแบบต่างๆ นำแนวคิดการเย็บต่อผ้าของเสื้อฮิมาประยุกต์เป็นตะกร้าและกระบุงร่วมสมัย พัฒนาจากหลักการทอและการจัดวางลวดลาย

โดยผลงานสร้างสรรค์ในการวิจัยนี้ ได้ยื่นจดสิทธิบัตร 10 รายการ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์สำหรับใช้สอย (กระเป๋า) 9 ชิ้น โดยนางสาววรุษา อูตระกูล เลขที่คำขอ 2302003577 - 2302003581, 2302003589 - 2302003590, 2302003592 และ 2302003594 (วันที่ยื่น 25 สิงหาคม 2566) และผลิตภัณฑ์สำหรับตกแต่งบ้าน (พรม) 1 ชิ้น โดยนางสาวประภากร สุคนธมณี เลขที่คำขอ 2202004530 (วันที่ยื่น 22 กันยายน 2565) สะท้อนถึงความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมในการพัฒนาภาพลักษณ์ใหม่บนฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม การนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ของผลิตภัณฑ์จากผ้า ไทดำนี้ไม่เพียงเป็นการต่อยอดทางเศรษฐกิจและการออกแบบเท่านั้น แต่ยังเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาอันล้ำค่าให้ดำรงอยู่ในบริบทร่วมสมัย สร้างการรับรู้และความเข้าใจในคุณค่าของวัฒนธรรมไทดำให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ผลิตภัณฑ์ต้นแบบสำหรับประดับตกแต่ง

ภาพที่ 5 ภาพชุด ผลงานสร้างสรรค์ศิลปะสิ่งทอ สำหรับใช้สอย ตกแต่งบ้าน
Figure 5. A series of creative textile art pieces for home decoration
and functional uses

ผลิตภัณฑ์ต้นแบบสำหรับใช้สอย

ภาพที่ 6 ภาพชุด ผลงานสร้างสรรค์ศิลปะสิ่งทอ สำหรับใช้สอย
Figure 6. A series of creative textile art pieces for functional uses

3. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การเผยแพร่องค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้าทอชาติพันธุ์ ไทดำ การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการเผยแพร่องค์ความรู้และผลงานสร้างสรรค์ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย โดยมุ่งเน้นการสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และแรงบันดาลใจในวงกว้าง ดังนี้

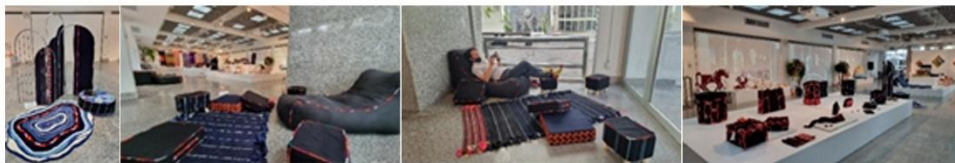
3.1 การจัดนิทรรศการและกลุ่มผู้ชม การจัดนิทรรศการ “บทสนทนาของชาติพันธุ์: จิตวิญญาณผ่านวิถีใหม่” ณ หอศิลปะและการออกแบบ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ ระหว่างวันที่ 18-24 กุมภาพันธ์ 2567 ได้นำเสนอผลงานสร้างสรรค์จากผืนผ้าไทดำกว่า 30 ชิ้น โดยกลุ่มผู้เข้าชมแบ่งเป็น 3 กลุ่มได้แก่

3.1.1 กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำและผู้สนใจด้านมรดกวัฒนธรรม ชาวไทดำจากชุมชนในจังหวัดนครปฐม ราชบุรี และพื้นที่ใกล้เคียง อาจารย์ นักวิชาการ และผู้สนใจด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม กลุ่มนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับการตีความอัตลักษณ์ดั้งเดิมสู่บริบทใหม่ และการรักษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงาน

3.1.2 นักออกแบบผลิตภัณฑ์และนักออกแบบสิ่งทอ นักศึกษาด้านศิลปะและการออกแบบ กลุ่มนี้ให้ความสนใจกับเทคนิคการผลิต กระบวนการออกแบบ และแนวทางการต่อยอดเชิงพาณิชย์

3.1.3 ประชาชนทั่วไป ผู้สนใจและชื่นชอบด้านงานศิลปะหัตถกรรม และการตกแต่งบ้านด้วยผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ กลุ่มนี้ให้ความสนใจกับความสวยงาม และการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลการประเมินความพึงพอใจจากผู้เข้าชมนิทรรศการ พบว่า ด้านที่ได้รับความพึงพอใจสูงสุดคือ “ภาพลักษณ์ใหม่บนความร่วมมือของการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอกลุ่มไทดำ” (ค่าเฉลี่ย 4.64) และ “ความมีเอกลักษณ์น่าดึงดูดใจ” (ค่าเฉลี่ย 4.54) สะท้อนให้เห็นว่าการนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่สามารถดึงดูดความสนใจและสร้างการรับรู้ในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 7 บรรยากาศภายในนิทรรศการ

Figure 7. The atmosphere inside the exhibition

สรุปผลจากแบบประเมินความพึงพอใจจากผู้เข้าชมนิทรรศการ “บทสนทนาของชาติพันธุ์: จิตวิญญาณผ่านวิถีใหม่” ระหว่างวันที่ 18-24 กุมภาพันธ์ 2567

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ลักษณะประชากรศาสตร์	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
เพศ		
ชาย	14	28 %
หญิง	36	72 %
รวม	50	100 %
อายุ		
20 - 30 ปี	4	8 %
31 - 40 ปี	10	20 %
41 - 50 ปี	19	38 %
51 - 60 ปี	12	24 %
60 ปีขึ้นไป	5	1 %
รวม	50	100 %
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	6	12 %
มัธยมศึกษา	19	38 %
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	12	24 %
ปริญญาตรี	10	20 %

ลักษณะประชากรศาสตร์	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
สูงกว่าปริญญาตรี	3	6 %
รวม	50	100 %
อาชีพ		
ลูกจ้าง	17	34 %
พนักงานเอกชน	10	20 %
ราชการ	8	16 %
ธุรกิจส่วนตัว	15	30 %
รวม	50	100 %

Note. General information

กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย 14 คน คิดเป็นร้อยละ 28 เพศหญิง 36 คน คิดเป็นร้อยละ 72 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี 19 คน คิดเป็นร้อยละ 38 รองลงมามีอายุระหว่าง 51-60 ปี 12 คน คิดเป็นร้อยละ 24 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษา 19 คน คิดเป็นร้อยละ 38 รองลงมาประกอบอาชีพเป็นลูกจ้าง 17 คน คิดเป็นร้อยละ 34 รองลงมาประกอบธุรกิจส่วนตัว 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30

ตารางที่ 2 ผลงานสร้างสรรค์จากงานวิจัยด้านการออกแบบ

ผลงานสร้างสรรค์จากงานวิจัย	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยง มาตรฐาน	การแปลค่า
ด้านการออกแบบ			
แนวความคิดและความสร้างสรรค์ในงานออกแบบ	4.42	.497	มากที่สุด
รูปแบบของผลงานสร้างสรรค์	4.44	.500	มากที่สุด
เทคนิคที่นำมาใช้ในผลงานสร้างสรรค์	4.30	.579	มากที่สุด
ความเชื่อมโยงที่มาของการออกแบบ	4.40	.500	มากที่สุด

ผลงานสร้างสรรค์จากงานวิจัย	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยง มาตรฐาน	การแปลค่า
มีเอกลักษณ์น่าดึงดูดใจ	4.54	.492	มากที่สุด
ผลรวมด้านการออกแบบ	4.42	.513	มากที่สุด

Note. Mean and standard deviation scores of satisfaction levels of creative design work

ผลรวมด้านการออกแบบมีความพึงพอใจและความรู้ความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.42 และเมื่อพิจารณาตามรายชื่อ พบว่าความมีเอกลักษณ์น่าดึงดูดใจมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 4.54 รองลงมาเป็นรูปแบบของผลงานสร้างสรรค์มีค่าเฉลี่ย 4.44 และแนวความคิดและการสร้างสรรค์ในงานออกแบบมีค่าเฉลี่ย 4.42 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ผลงานสร้างสรรค์จากงานวิจัยด้านการสื่อสาร

ผลงานสร้างสรรค์จากงานวิจัย	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยง มาตรฐาน	การแปลค่า
ด้านการสื่อสาร			
ความชัดเจนในการสื่อสารถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการใช้ผ้าของกลุ่มไทดำในจังหวัดนครปฐม/ราชบุรี	4.48	.503	มากที่สุด
เข้าใจวัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์	4.46	.501	มากที่สุด
สวดลายในงานออกแบบสะท้อนอัตลักษณ์และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการใช้ผ้าของกลุ่มไทดำในจังหวัดนครปฐม/ราชบุรี	4.58	.497	มากที่สุด
การต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความร่วมสมัย	4.54	.492	มากที่สุด
ผลรวมด้านการสื่อสาร	4.51	.498	มากที่สุด

Note. Mean and standard deviation scores of satisfaction levels of creative communication work

ผลรวมด้านการสื่อสารมีความพึงพอใจและความรู้ความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.51 และเมื่อพิจารณาตามรายชื่อ พบว่า ลดลงในงานออกแบบสะท้อนลักษณะและภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการใช้ผ้าของกลุ่มไทดำในจังหวัดนครปฐม/ราชบุรีมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 4.58 รองลงมาเป็นการต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความร่วมสมัยมีค่าเฉลี่ย 4.54 ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ผลรวมด้านคุณค่าและการสร้างคุณประโยชน์

ผลงานสร้างสรรค์จากงานวิจัย	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยง มาตรฐาน	การแปลค่า
ด้านคุณค่าและการสร้างคุณประโยชน์			
การสะท้อนภูมิปัญญาวัฒนธรรมไทดำใน จังหวัดนครปฐม/ราชบุรีและสามารถนำไป ประยุกต์ได้	4.40	.500	มากที่สุด
ภาพลักษณ์ใหม่บนความร่วมมือของการ สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอกลุ่ม ไทดำ ในจังหวัดนครปฐม/ราชบุรี	4.64	.483	มากที่สุด
ถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนได้	4.58	.497	มากที่สุด
ผลรวมด้านคุณค่าและการสร้างคุณประโยชน์	4.54	.493	มากที่สุด

Note. Mean and standard deviation scores of satisfaction levels of creative work from research on value and utility creation

มีความพึงพอใจและความรู้ความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.54 และเมื่อพิจารณาตามรายชื่อ พบว่า ภาพลักษณ์ใหม่บนความร่วมมือของการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ ผ้าทอกลุ่มไทดำในจังหวัดนครปฐม/ราชบุรี มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 4.64 รองลงมาเป็นถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนได้ มีค่าเฉลี่ย 4.58 ตามลำดับ

3.2 การนำเสนอผลงานในการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ศิลปกรรมวิจัย ครั้งที่ 8 (FAR 8th) (The National and International Academic Conference on Fine and Applied) ภายใต้หัวข้อ “ศิลป์ทำเวลา เวลาทำศิลป์” ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ 3-4 กันยายน 2565 ณ อุทยานวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นการนำเสนอผลงานวิชาการภาคบรรยาย (Oral Presentation) เรื่อง “ผีเสื้อกลางคืน-อัตลักษณ์-ไทดำ” โดยเน้นการนำเสนอผลงานในรูปแบบของผีเสื้อกลางคืน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงการเปลี่ยนผ่านและการเกิดใหม่ สอดคล้องกับแนวคิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ดั้งเดิมสู่บริบทร่วมสมัย และได้รับการตีพิมพ์บทความในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ “ศิลปกรรมวิจัย” ประจำปี 2565 หน้า 388-396³

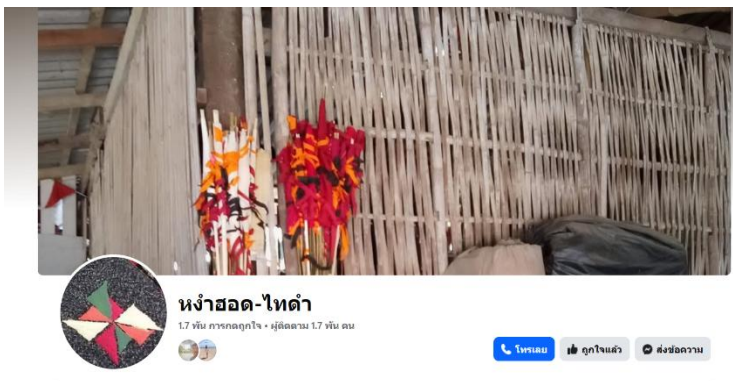
3.3 การเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์และการสร้างเครือข่าย แพลตฟอร์ม Facebook: หงำฮอด-ไทดำ ภายใต้การดูแลของนักวิจัยชุมชน คุณนิทัศน์ วิมลไสย เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่องค์ความรู้และสร้างเครือข่ายชุมชน ไทดำ โดยมีการดำเนินการดังนี้

3.3.1 การสร้างฐานความรู้ออนไลน์ เป็นการรวบรวมและจัดหมวดหมู่ องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าทอและการแต่งกายไทดำ มีการเผยแพร่ขั้นตอนและเทคนิค การทอผ้า การตัดเย็บ และการสร้างลวดลาย และนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ใหม่และ แนวทางการประยุกต์ใช้

3.3.2 การสร้างปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรม Live สากลิตเทคนิคการทอผ้าและการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ สร้างการมีส่วนร่วมผ่านการ ประกวดและกิจกรรมออนไลน์

³ From Proceedings of the National and International Conference on Fine and Applied Arts 2022 (FAR 8th) (pp. 388-396), by P. Sukonthamane. Copyright 2022 by KKU Science Park. <https://qr.me-qr.com/xObNdXWO>.

3.3.3 ผลของการเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ ณ ปัจจุบัน (เมษายน 2568) แพลตฟอร์ม Facebook: หงำฮอด-ไทดำ⁴ มีสมาชิกกว่า 1,700 คน และมีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ในการขยายเครือข่ายองค์ความรู้ ชุมชนไทดำในพื้นที่ต่าง ๆ มีการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าและการตัดเย็บในแต่ละท้องถิ่น ริเริ่มโครงการต่อยอด เกิดกลุ่มผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่น่าแนวคิดการออกแบบร่วมสมัย ไปประยุกต์ใช้ การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน เช่น ผืนผ้าทอในชุมชนบ้านหัวเขาจีน จังหวัดราชบุรี มีการจำหน่ายให้แก่กลุ่มชาวบ้านเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ผืนผ้าทอจากกลุ่มทอผ้าบ้านเกาะแรต ส่งต่อยังการปักผ้าในชุมชนเดียวกันไปตัดเย็บเป็นเสื้อ กระเป๋า เป็นต้น

ภาพที่ 8 แพลตฟอร์ม Facebook: หงำฮอด-ไทดำ ภายใต้การดูแลของนักวิจัยชุมชน
คุณนิทัศน์ วิมลไสย

Figure 8. Facebook Platform: "Ngam Hod-Tai Dam" managed
by community researcher, Mr. Nitat Wimonchai

⁴ From "Ngam Hod-Tai Dam," by N. Wimonchai. Copyright 2024 by Facebook.com.
<https://qr.me-qr.com/TyZk8FAA>.

อภิปรายผลการวิจัย

ผลงานต้นแบบผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาผ้าทอไทดำ จากลวดลายและสีสันทองเครื่องแต่งกาย การเย็บปักผ้าของชาวไทดำ จังหวัดนครปฐม และจังหวัดราชบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการดำเนินงานวิจัยที่สามารถก่อให้เกิดแนวทางการต่อยอดจากทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทดำในแหล่งอื่น โดยยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ ภูมิปัญญาในการทอ การตัดเย็บ และการเย็บปักเป็นลวดลายเพื่อใช้ประดับตกแต่งเสื้อผ้า ซึ่งบริบทของวัฒนธรรมการใช้ผ้าไทดำ มีไว้เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและเป็นตัวแทนแสดงให้เห็นถึงบทบาททางพิธีกรรม ที่แฝงไว้ซึ่งคติความเชื่อ ที่ยังคงทำสืบต่อกันมาและส่งต่อลูกหลานจนถึงปัจจุบัน และเกิดเป็นแนวทางใหม่ในการสร้างสรรค์ โดยยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ ภูมิปัญญาในการทอ การตัดเย็บ และการปักดอกเพื่อใช้ประดับตกแต่งเสื้อผ้า ซึ่งบริบทใหม่ของการใช้ผ้าไทดำ คือ สร้างการใช้สอยที่ตอบสนองพฤติกรรมของมนุษย์ตามยุคสมัย คำนึงถึงความเข้าใจในวิถีชีวิตและพฤติกรรมการปฏิบัติของคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรม และปรับเปลี่ยนหน้าที่การใช้สอยเป็นผลงานในรูปแบบผลิตภัณฑ์ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ผลิตภัณฑ์ต้นแบบสำหรับประดับตกแต่ง และ 2) ผลิตภัณฑ์ต้นแบบสำหรับใช้สอย โดยการนำเอกลักษณ์ของผ้าชิ้นลายแดงโม เสือฮี และลายดอกหน้าหมอนแบบต่าง ๆ มานำเสนอให้มีความเป็นสากล ผสานอัตลักษณ์และกลิ่นอายของความเป็นไทดำที่แฝงไว้ด้วยคตินิยม ความเชื่อ ข้อคิดการใช้ชีวิต ความซื่อสัตย์เป็นสิริมงคล และเปลี่ยนมุมมองของการใช้ผืนผ้าทอในการตกแต่งให้เป็นเรื่องทันสมัย

ผลจากผลงานสร้างสรรค์ในกระบวนการวิจัย นอกจากเป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาสืบเดิม ยังเป็นการสร้าง สิ่งใหม่ สร้างการใช้สอยที่ตอบสนองพฤติกรรมของมนุษย์ตามยุคสมัย แต่ยังคงเคารพและคำนึงถึงความเข้าใจในวิถีชีวิตและพฤติกรรม การปฏิบัติของคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดนครปฐม หรือจังหวัดราชบุรี ล้วนมีการเชื่อมโยงประสบการณ์ของชุมชนกับประสบการณ์ทางศิลปะของผู้วิจัย ร่วมกันศึกษา เรียนรู้ สู่การออกแบบและสร้างภาพลักษณ์ใหม่

เปลี่ยนมุมมองและทัศนคติเพื่อการดำรงไว้ เป็นการสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับ
ชิ้นงาน โดยดึงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของผืนผ้าไทดำมาเป็นแรงบันดาลใจ
ในการออกแบบ เช่น ผ้าซิ่นลายแตงโม เสื้อก้อม และเสื้อฮี นำมาสร้างเป็นผลงาน
ในรูปแบบใหม่ เปลี่ยนหน้าที่การใช้งาน ปรับขนาด กำหนดสัดส่วนใหม่ แต่ยังคงแก่น
คติความเชื่อจารีตเดิมไว้ ซึ่งในการส่งเสริมและสนับสนุนภูมิปัญญาดั้งเดิมของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ สู่การต่อยอดในบริบทและรูปแบบใหม่ เป็นไปในรูปแบบของการจัดกิจกรรม
ด้านการออกแบบให้แก่ชุมชน เรียนรู้กระบวนการออกแบบ การสร้างแรงบันดาลใจ
จากสิ่งรอบตัว การจับคู่สี เฉดสีใหม่ การลดขั้นตอน การเพิ่มเทคนิค และกระบวนการ
ขึ้นรูป การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นที่ไม่คุ้นเคย ต่างไปจากสิ่งที่คุ้นชินอย่างสิ้นเชิง
บริบทของความใหม่ในผลงานสร้างสรรค์ที่มีความแตกต่างจากสิ่งที่มีอยู่เดิม ได้แก่

- 1) เทคนิคการย้อมคราม อาศัยเรื่องราวของแม่น้ำลำธาร จากสภาพแวดล้อมในวิถีชุมชน
นำเสนอในรูปแบบใหม่ ผสมผสานกับสีสันทองผ้าซิ่นแตงโม ได้ออกมาเป็นพรมรองนั่ง
ที่มีกลิ่นอายของความเป็นไทดำ และเก๋อ๊จากลายดอกแปด นำมาเป็นแรงบันดาลใจ
ในการสร้างสรรค์ขยายขนาดของลายให้ใหญ่ขึ้น ปรับเฉดสีให้มีความร่วมสมัย แต่ยัง
คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของไทดำ
- 2) เทคนิคการทอ แรงบันดาลใจจากผืนผ้าแตงโม เส้นยืน
สีดำ ทอพุ่งด้วยแถบผ้าสีน้ำเงินและขาว ปรับขนาดเส้นพุ่งให้มีความใหญ่ขึ้น จากไหม
เส้นเล็ก เป็นเส้นผ้าขนาดใหญ่ ทำให้บริบทของชิ้นงานที่ได้มีความแตกต่างไปจากเดิม
- 3) เทคนิคการเย็บต่อผ้า เลือกใช้แนวคิดน้อยแต่มาก เรียบแต่โก้ มาเป็นแรงบันดาลใจ
ใช้ผืนผ้าทอสีดำตัดกับผ้าต่อลายขบ้อง ลายดอกแปด ที่ยังคงชุดสี แดง ขาว เขียว และส้ม
เช่นเดิม แปรเปลี่ยนจากเสื้อฮี เป็นชุดกระเป๋าดินทาง ชุดกระเป๋ากีบของ หรือชุด
บินแบ็ค นำเสนอจุดเด่นที่เคยอยู่แต่ด้านในเสื้อฮีให้ออกมามีชีวิตและมีความร่วมสมัย
มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อค้นพบที่ได้ระหว่างการศึกษา และปฏิบัติงานสร้างสรรค์ในกระบวนการวิจัย เกิดเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาร่วมกับกลุ่มชุมชน เป็นต้นแบบขององค์ความรู้ที่ผ่านการคิด วิเคราะห์ ตลอดจนการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ ปรับเปลี่ยนแนวความคิด เทคนิควิธีการนำเสนอผลงานที่ตอบโจทย์การสร้างสรรค์เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่จากอัตลักษณ์ชุมชน สามารถเป็นแนวทางแก่หน่วยงานอื่นนำไปต่อยอดได้ โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การนำผลงานสร้างสรรค์จากการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ชุมชนสามารถนำแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยไปประยุกต์สร้างสรรค์กับผลิตภัณฑ์อื่น โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้ และเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนสถาบันการศึกษา กรณีเป็นกรณีศึกษาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่คำนึงถึงความเชื่อและรากวัฒนธรรม ต่อยอดถึงหน่วยงานภาครัฐที่สามารถนำผลการวิจัยไปวางแผนส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าจากชุมชนอื่น

2. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับช่องทางการตลาด แนวโน้มและทิศทางของผลิตภัณฑ์ชุมชน และช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยจากผ้าชาติพันธุ์ เช่น งานแสดงสินค้าของตกแต่งบ้าน งานแฟร์ และงานอีเว้นท์ต่างๆ รวมถึงการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตผ้าชาติพันธุ์ในระดับภูมิภาค

3. กำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน สร้างแรงจูงใจสำหรับกลุ่มที่มีความต้องการในสินค้าของใช้ของตกแต่งบ้านและผลิตภัณฑ์จากวัฒนธรรมภูมิปัญญาแบบร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

- Ketthet, B. (2011). *"Tai Dam", Muang Thaeng, "Song Dam", the Siamese area, from Nong Had to Nong Prong*, Bangkok: Inthanin.
- Lorjai, J. (2012). *Creative wisdom, tools and utensils related to the traditions and rituals of the Lao Song people*. Bangkok: Southeast Asia.
- Tantiyasawasdikul, K. (2022). *Design Thinking Process for Creative Problem Solving*. Pathum Thani: Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University.
- Wasinsunthorn, N. (2013). *Semiology and Signification: Concepts and Meaning Construction*. Supplementary Lecture Notes on Theoretical Knowledge, Communication Studies Program, Faculty of Management Science, Chiang Mai Rajabhat University.
- Wimonsai, N. (2018). *Ngam Hod-Tai Dam*. Retrieved May 7, 2025, from https://www.facebook.com/profile.php?id=100057490756743&sk=about_profile_transparency .